

14. Подюков, И. А. Культурно-семиотические аспекты народной фразеологии: дис. ... д-ра филологич. наук: 10.02.01 / И. А. Подюков. – Пермь, 1996. – 382 с.

15. Садоўская, А. Л. Фразеалагізмы з кампанентам-арнітонімам у беларускай мове: этналінгвістычны аспект: Манаграфія. – Мінск: Издательский центр БГУ, 2011. – 271 с.

16. Садоўская, А. Л. Этналінгвістычны аспект у фразеалогіі // Працы кафедры сучаснай беларускай мовы. Вып. 2. / Пад рэд. А. Я. Міхневіча. – Мінск: РІВШ 2003. – С. 121–128.

17. Тлумачальны слоўнік бел. мовы: У 5 т. – Т. 1. – Мінск: Гал. рэд. Бел. Сав. Энцыклапедыі, 1977. – 605 с.

18. Тульцева, Л. А. Символика воробья в обрядах и обрядовом фольклоре (в связи с вопросом о культе птиц в аграрном календаре) / Л. А. Тульцева. // Обряды и обрядовый фольклор: сб. ст. / Акад. наук СССР, Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая; отв. ред. В. К. Соколова. – М.: Наука, 1982. – С. 163–179.

Лабачэўская Вольга Аляксандраўна
доктар мастацтвазнаўства

БЕЛАРУСКАЕ НАРОДНАЕ МАСТАЦТВА: ТРАДЫЦЫ І СУЧАСНАСЦЬ

1. Значэнне народнага мастацтва ў нацыянальнай культуры

Народнае мастацтва як адвечная катэгорыя і каштоўнасць культуры, як скарбонка этнічнай непаўторнасці, самабытнасці кожнага народа, магутная галіна культуры, што робіць культуру кожнага этнасу распазнавальнай у суквецці розных культур.

Культурны феномен народнага мастацтва, яго роля ў перыяды самавызначэння нацый, будавання дзяржаўнасці, развіцця нацыянальнай культуры, прафесійнага мастацтва.

2. Вызначэнне паняцця “народнае мастацтва”

Народнае мастацтва – гэта галіна народнай творчасці, якая непарыўна звязана з традыцыйнай сялянскай культурай і ўключае па-мастацку аформленыя прадметы хатняга начыння і штодзённага ўжытку (мэблі, посуду, тканін), адзення, прылад працы, а таксама абрадавыя атрыбуты. У літаратуры ўжываецца таксама тэрмін “*народнае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва*”, ці “*народнае дэкаратыўна-ўжыткавае мастацтва*”.

У еўрапейскай навуковай традыцыі народнае дэкаратыўна-прыкладное мастацтва разглядаецца як частка фальклору, да якога таксама адносяцца вусна-паэтычны, спеўны, танцавальны віды народнай творчасці, абрады, звычаі, народныя веды, міфалагічныя ўяўленні.

Народнае мастацтва – гэта самакаштоўная і самадастатковая галіна мастацтва. Яна мае асаблівую прыроду і характар. У адрозненне ад

прафесійнага, ці “вучонага” мастацтва, народная мастацкая творчасць існуе па законах пераемнасці, традыцыйнасці і з’яўляецца калектыўнай у сваёй аснове. Яе здабыткі, традыцыі перадаюцца і засвойваюцца бяспісьменным шляхам праз вербальныя сродкі, паказ і імітацыю. Народнае мастацтва аб’ядноўвае разнастайныя віды рамёстваў па апрацоўцы звычайных прыродных матэрыялаў, якія чалавек знаходзіць вакол сябе ці атрымлівае ў працэсе сваёй гаспадарчай дзейнасці. Гэта дрэва, метал, лён, каноплі, воўна, салома, лаза, бяроза і г.д. Рамяство (ад старажытнага – рукамясло) ўяўляе сабой комплекс мастацкіх і тэхналагічных прыёмаў па апрацоўцы таго ці іншага віду матэрыялу, заснаваны на ручной працы з выкарыстанні нескладаных прылад працы.

У сялянскай культуры заняткі рамёствамі былі непарыўна звязаны з сельскагаспадарчай вытворчасцю, землеробствам. Ім адводзіўся вольны, пераважна зімовы час. Іх яшчэ называюць “хатнімі рамёствамі”.

Паняцце “*народнае мастацтва*” непарыўна злучана з паняццем «народныя мастацкія промыслы». Гэта адна з формаў існавання народнага мастацтва і рамёстваў, якая характарызуецца вытворчасцю мастацкіх прадметаў не толькі для ўласнага ўжытку, але і на продаж. Народныя промыслы – дробнатаварная вытворчасць, заснаваная на выкарыстанні ручнога рамяства і мясцовых мастацкіх традыцый. Промыслы існуюць як дадатковы да сельскай гаспадаркі занятак ці пераўтвараюцца ў самастойную вытворчасць. Беларускія народныя промыслы існуюць ў форме кааператываў, фабрык мастацкіх вырабаў, індывідуальнай прадпрымальніцкай дзейнасці, якія абапіраюцца на лепшыя здабыткі народнага мастацтва і традыцыйных рамёстваў.

3. Асаблівасці і традыцыі народнага мастацтва Беларусі

У формах, узорах кампазіцыі, арнаменце, рытмах і спалучэнні колераў, якія ўласцівы беларускаму народнаму мастацтву, адбіліся этнічная ментальнасць і псіхалагічны склад, уласлівы нашаму народу, прыродна-геаграфічныя ўмовы яго пражывання, характар яго гаспадарчай дзейнасці і асаблівасці сацыяльна-эканамічнага развіцця краю.

У народным адзенні беларусаў, арнаментаваных ручніках-набожніках, формах хатняга начыння з гліны, дрэва, саломы прасочваюцца старажытныя мастацкія традыцыі, ўласцівыя славянскім і балтцкім плямёнам, якія жылі калісьці на тэрыторыі сучаснай Беларусі. З сярэдзіны I тысячагоддзя пачала складвацца рэгіянальная разнастайнасць традыцыйнай культуры беларусаў, якая яскрава адлюстравана ў народным дойлідстве, адзенні, арнаменты тканін і г.д. Побач з агульнымі для ўсходніх славян традыцыямі ў беларускім народным мастацтве выяўляецца шэраг адметнасцей.

Старажытнаславянскія язычніцкія традыцыі. На працягу ўсяго II тысячагоддзя народнае мастацтва беларусаў устойліва захоўвае элементы дахрысціянскай язычніцкай культуры. У формах традыцыйнага жаночага адзення, манументальнасці, адсутнасці дробных дэталей, зааморфнай і антрапаморфнай скульптурнасці форм хатняга начыння і посуду, у панаванні геаметрычнага арнаменту адбіліся ўласцівыя беларусам цэласнасць

светаўспрымання, заснаваная на захаванні старажытных формаў міфалагічнага мыслення, і арганічная сувязь народнай мастацкай творчасці з архаічнымі рытуаламі і абрадамі.

Архаічныя рысы. Архаічны пачатак у беларускім народным мастацтве асабліва моцны. Такой колькасці архаічных рысаў і такой ступені захаванасці старажытных традыцый няма ў іншых славянскіх народаў. Вільчакі на стрэхах беларускіх вясковых хат нагадваюць архаічных ідалаў ці татэмных продкаў старажытных беларусаў. Формы выдзеўбанага посуду – лаканічныя і манументальныя, часам проста паўтараюць форму драўніннай нарасці. Формы ганчарнага посуду ў XX ст. вельмі падобныя да тых, што археолагі знаходзяць у пластах неалітычнага часу. Архаічныя праявы заўважаюцца ў вырашэнні глінянай пластыкі, саламяных вырабах, арнаментацыі пісанак, спосабах стварэння антрапаморфных пластычных вобразаў каменных і драўляных крыжоў пры дапамозе тканін і інш.

Бел-чырвона-белая спалучэне колераў. Беларусы да нашага часу не здразілі старажытнай любові да чырвонага колеру – колеру жыцця, крыві, сонца, прыгажосці. Чырвоны колер у адзенні і абрадавых тканінах беларусаў ніколі не пераважае над белым. Белы колер – асноўны, этнавызначальны колер беларускага этнасу, які, магчыма, спарадзіў этнонім “беларусы” і даў назву нашай Бацькаўшчыне – Беларусь.

Бел-чырвона-белая харугва засведчана ў беларусаў на пачатку XVI ст. Пад ёй змагаліся ратнікі з беларускіх зямель пад Оршай і Грунвальдам. Нараджэнне нацыянальнага сімвала сведчыла, што ў спалучэнні гэтых двух колераў увасобілася асаблівае сімвалічна-мастацкае светаўспрыманне беларусаў. З бел-чырвона-белым сімвалам беларусы індэнтфікуюць сябе не адну сотню гадоў. Да яго наш народ вяртаўся ў найбольш адказныя моманты сваёй гісторыі і перыяды ўздыму нацыянальнага самавызначэння.

Заходнееўрапейскі культурны ўплыў. Беларускія землі ва ўсе часы былі ўключаны ў еўрапейскі культурны арэал. Знаходзячыся на скрыжаванні Захаду і Усходу, уваходзячы ў склад буйной еўрапейскай краіны – Вялікага Княства Літоўскага, яны адаптавалі разнастайныя культурныя ўплывы. У эпоху Сярэднявечча сялянскае мастацтва беларусаў зазнала значны ўплыў гарадской, рамесніцкай культуры, у Новы час – тут актыўна развівалася мануфактурная вытворчасць. Не выпадкова ў народным мастацтве беларусаў мы знаходзім рысы, якія не ўласцівы, напрыклад, нашым суседзям на ўсходзе – рускім. Адкладны каўнер у жаночых сарочках ці каўнер-брыжы, паласатыя шарсцяныя спадніцы-андаракі (сама назва гэтай часткі адзення мае нямецкае паходжанне), наяўнасць у святочных жаночых строях гарсэтаў накшталт ліфаў у еўрапейскім жаночым адзенні, – ўсё гэта адрознівае традыцыйныя строі беларусаў ад рускага народнага касцюма. Разам з тым гэтыя рысы адзначаюцца ў суседніх літоўцаў і палякаў, што сведчыць аб гісторыка-культурных узаемадачыненнях беларусаў з балтцкімі народамі і заходнімі славянамі.

Народнае мастацтва, у сваю чаргу, уплывала на развіццё гарадскога цэхавага рамяства і вытворчасць мануфактур ў Беларусі. Спалучэнне

мастацкіх традыцый, уласцівае для беларускіх зямель ў другой паловы XVII ст., аказала прыкметны ўплыў на дэкаратыўна-ўжытковае мастацтва і архітэктурную Маскоўскай Русі. Сотні беларускіх майстроў (разьбяры, металаапрацоўшчыкі, ткачы, керамісты, будаўнікі) узельнічалі ў будаўніцтве палацаў і храмаў Масквы і яе ваколіц. Яны прынеслі ў Маскоўскую Русь традыцыі заходнееўрапейскага мастацтва і рамяства, перапрацаваныя згодна з народнымі густамі і ідэалам і.

Геаметрычны арнамент. Адною з выразных адметнасцей беларускага народнага мастацтва з'яўляецца геаметрычны арнамент. Ён пануе ў аздобах народнага адзення, тканых і вышываных вырабах. Ромбы, ромбы з кручкамі, ромбы з чатырма кропкамі, трохкутнікі і разнастайныя па малюнку крыжы ўтвараюць складаныя арнаментальныя кампазіцыі. У іх зашыфраваныя старажытныя веды пра Сусвет, замовы ад няшчасця, пажаданні кахання, плоднасці, дабрабыту. Геаметрычны арнамент – гэта сялянскае пісьменства, якім выдатна валодалі беларускія жанчыны. Менавіта яны захавалі ў арнаментальных знаках і сімвалах спрадвечную мудрасць сваіх продкаў, старажытныя ўяўленні аб Сусвеце і месцы ў ім чалавека. Гэтыя веды перадаваліся ў спадчыну па жаночай лініі. Жанчыны ўвасаблялі іх ў арнаменце адзення, на ручніках-набожніках. У мужчынскіх вырабах з дрэва, гліны, металу – арнамент, увуголе аздоба і дэкор амаль адсутнічаюць. Выключэнне – салярныя выявы на франтонах палескіх хат, разеткі і геаметрычны арнамент ў тэхніцы трохгранна-выемчатай разьбы на прасніцах, якія таксама маюць старажытны сімвалічны характар.

Беларускі мастацтвазнавец Міхась Кацар, які ўсё жыццё збіраў узоры беларускага арнаменту на тканых і вышываных вырабах, быў упэўнены, што ў іх праз тысячагоддзі да нас дайшлі вобразы і сімвалы любові да прыроды, працы, чалавека, уяўленні пра старажытных славянскіх язычніцкіх багоў. Ад жанчын-сялянак ён даведаўся, што агонь-Жыжаль ва ўзорах ткацтва і вышыўкі мае выгляд разеткі з маленькіх і вялікіх квадрацікаў; Жыцень – сімвал ураджаю перадаецца як ромб, ад вуглоў якога адыходзяць жытнія каласы; Спарыш – боства, якое прыносіць у гаспадарку ўраджай, дабрабыт, адлюстроўваецца ў выглядзе разеткі з чатырох моцна стылізаваных каласкоў, якая падобная на зорку. Запісы даследчыка сялянскіх аповядаў пра народныя ўзоры і ўласныя развагі пра сімваліку арнаменту змешчаны ў кнізе “Беларускі арнамент”(1998).

Арнамент, як і мова, захоўвае дыялектныя і культурныя адметнасці насельніцтва розных рэгіёнаў Беларусі. Аб гэтым выразна сведчаць ручнікі-набожнікі з розных гісторыка-этнаграфічных рэгіёнаў Беларусі. Узоры арнаменту на ручніках сведчаць пра адметнасці, якія вызначалі ў старажытныя часы культуру крывічоў, радзімічаў, дрыгавічоў і іншых плямёнаў, што жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі. З тых далёкіх часоў арнамент застаўся для беларусаў знакам прыналежнасці да свайго роду. У наш час геаметрычны арнамент набыў значэнне агульнага нацыянальнага сімвалу. Невыпадкова чырвоны рамбічны ўзор на белым фоне ў спалучэнні з чырвоным і зялёным колерамі змешчаны на дзяржаўным сцягу.

Ступень захаванасці традыцый. У пачатку ХХ ст. 95 % жыхароў Беларусі былі сялянамі. Яны стварылі самакаштоўную ў мастацкіх адносінах культуру. На працягу стагоддзяў менавіта беларускае сялянства захоўвала ў фальклоры, узорах народнага дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва этнічныя адметнасці культуры. У той час, як беларуская эліта – магнаты і шляхта – запазычвала ўзоры польскай ці рускай культуры, сялянства не здрадзіла ні матчынай мове, ні эстэтычным ідэалам продкаў і яскрава ўвасабляла іх ва ўзорах народнага мастацтва. Да гэтай каштоўнай скарбонкі нацыянальнай культуры звярнулася свядомая беларуская інтэлігенцыя, якая ў пачатку ХХ ст. распачала барацьбу за самавызначэнне беларускай нацыі.

Першая беларуская газета “Наша ніва” (1906–1915) імкнулася абудзіць свядомасць беларускага народа, вярнуць яму пачуццё годнасці і гонару за сваю мову і культурныя здабыткі. Газета друкавала артыкулы пра беларускае народнае адзенне, ткацтва, вышыўку, паясы, ганчарства, саматужныя промыслы і іншыя віды мастацкіх рамёстваў. Іх аўтарамі былі выдатныя дзеячы беларускага адраджэння – Іван Луцкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Уладзімір Уласаў, Альгерд Бульба і інш.

У 1913 годзе ў Вільні было створана Віленскае таварыства дапамогі хатняму рамяству і народнаму мастацтву. Яго заснавальнікі імкнуліся “ні даць замерці тым народным паняццям аб красе, каторыя адбываюцца і ў мясцовай вопрацы, і ў посудзе, і ў вырабах ганчарных, і ў будынкаў і інш.” Старшынёй таварыства быў абраны славыты мастак Фердынанд Рушчыц, які нарадзіўся на Валожыншчыне і добра ведаў народнае мастацтва свайго краю.

З вывучэннем, збіраннем беларускага народнага мастацтва звязаны імёны выдатных этнографіў Еўдакіма Раманава, Ісака Сербавы, Аляксандра Сержпутоўскага, мастацтвазнаўцы Міколы Шчакаціхіна. У наш час рупліва збіралі помнікі народнага мастацтва, што ацалелі пасля апошняй вайны, Міхаіл Кацар, Міхась Раманюк, Яўген Сахута, Марыя Віннікава і шэраг іншых даследчыкаў. Дзякуючы ім, убачылі свет альбомы, кнігі, якія знаёмяць нас з мастацкім набыткам беларускага народа.

Значная захаванасць узораў дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва ў сялянскім побыце дазволіла ў 70–80 гады ўзнавіць страчаныя ў гады вайны музейныя зборы. Былі нанова сабраны калекцыі народнага адзення, тканін, вырабаў з дрэва, саломы ў Нацыянальным мастацкім музеі, Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, Музеі старажытнабеларускай культуры Нацыянальнай Акадэміі Навук Беларусі. Быў створаны Дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту пад Мінскам.

Куфры ў сялянскіх хатах і сённыя яшчэ захоўваюць самаробныя тканіны, адзенне, старадаўнія наміткі, ручнікі і інш. Начоўкі, кублы, бандарныя вырабы з дрэва, ёмістасці для збожжа – кузубы, каробкі, севянькі – ўсё гэта і сёння можна ўбачыць у сялянскіх гаспадарках. Гэтыя рэчы ўжываюцца па свайму прызначэнню, і выконваюць своеасабліваю ролю сувязі паміж продкамі і іх нашчадкамі, выходзяць вока і душу маладога пакалення на ўзорах сапраўднай прыгажосці.

Народнае мастацтва беларусаў увесь час развіваецца, ўспрымае новае, нараджае адэкватныя часу формы, спосабы мастацкага ўвасаблення зменлівай рэчаіснасці.

4. Беларускі народны касцюм

Традыцыйнае адзенне – ўвасабленне этнічнага ідэалу прыгажосці, ўяўленняў аб нацыянальнай адметнасці, мастацкі сінтэз жаночага рамяства – ткацтва, шыцця, вышыўкі. Народнае адзенне – паказчык сацыяльнай, родавой, полава-ўзроставай прыналежнасці яе носьбіта.

Беларускія комплексы жаночага адзення:

1 – кашуля (рубаша, сарочка) + спадніца (андрак) + фартух

2 – кашуля + спадніца (андрак) + фартух + гарсет

3 – кашуля + панёва + запаска + гарсет

4 – кашуля + саян + фартух.

Першыя два комплексы ў канцы 19 стагоддзя былі распаўсюджаны амаль па ўсёй тэрыторыі Беларусі. Гарсет (кабат, камізелька, шнуроўка) – прыйшоў з гарадской культуры спачатку ў адзенне мяшчан, потым – ў святочнае адзенне сялян. Выконваўся з пакупных тканін.

Трэці комплекс захаваўся да нашых дзён у вёсцы Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобласці. Панёва – старажытнаславянская архаічная форма несшыўнога паяснога адзення. У XIX ст. панавалі ў народных строях Падняпроўя.

Апошні комплекс сустракаўся ва ўсходніх раёнах Беларусі, на памежжы са Смаленскай вобласцю Расіі. Саян – спалучэнне спадніцы і нагруднага адзення, пераходны тып да сарафана, уласцівага традыцыйнаму адзенню рускіх.

Галоўныя убory. Намітка (намёт, убрус) – тып ручніковага галоўнага ўбору замужніх жанчын. У Заходнім Палессі намітку насілі жанчыны сталага ўзросту да 20–30-х гадоў XX ст. У склад галаўных убораў уваходзілі чапцы.

Паясы. Рэгіянальныя асаблівасці паясоў Цэнтральнай Беларусі, Заходняга Палесся, Панямоння. Пояс у вясельным абрадзе.

Найбольш выразныя ўзоры *лакальных варыянтаў народнага адзення:* Заходняе Палессе – маларыцкі, кобрынскі, пінска-івацэвіцкі, мотальскі строі; Усходняе Палессе – калінкавіцкі строй; Падняпроўе – магілёўскі, чачэрскі, нелюбскі строі; Цэнтральная Беларусь – капільска-клецкі, слуцкі строі.

Да сярэдзіны XX ст. на Усходнім Палессі ў вёсках Жыткавіцкага і Лельчыцкага раёнаў Гомельскай вобласці жанчыны апраналі на вяселле і ў святы традыцыйнае адзенне. З часам яно стала каляровым, шылася з пакупных тканін, аздаблялася стужкамі, расліннай вышыўкай у тэхніцы адвольнай паліхромнай гладзі.

5. Жаночыя рамёствы: ткацтва, вышыўка (беларускія ручнікі, поспілкі)

Жаночае мастацкае рамяство на Беларусі захавала вялікі пласт арнаментальнай культуры. У тканых і вышываных вырабах, адзенні бачым нязлічаную колькасць арнаментаў, кампазіцый з розных геаметрычна-рамбічных элементаў. Арнамент не толькі дэкор, аздаба, ён мае семантычны,

знакавы сэнс, выконвае ролю абярэгу, ахоўвае чалавека ад знешніх сіл, ад нядобрага.

Багацце і разнастайнасць мастацка-тэхналагічных традыцый народнага ткацтва і вышыўкі.

Ручнік як атрыбут вясельнай, радзіннай, пахавальнай абраднасці беларусаў, як адлюстраванне дахрысціянскіх і хрысціянскіх вераванняў і ўяўленняў. Шматварыянтнасць кампазіцый ручнікоў. Багацце арнаментальных матываў, іх семантыка. Дамінаванне чырвонага колеру ў арнаменце. Разнастайнасць ткацкіх тэхнік выканання – закладное, бранае, выбарнае, шматнітовае, пераборнае ткацтва. Вышыўка ў ручніках – нацягам, распісам, крыжыкам. Запазычанне друкаваных ўзораў (так званых “бракараўскіх”) для вышывання ў канцы XIX ст.

Ручнікі вёсак Мотоль Іванаўскага р-на Брэсцкай вобласці і Неглюбка Веткаўскага раёна Гомельскай вобл. Традыцыі і сучаснае развіццё гэтых асяродкаў беларускага народнага ткацтва.

Посцілкі – выдатныя ўзоры народнага ткацтва. Трансфармацыя ад двуколерных чатырохнітовых посцілак – “дымак” да шматколерных “вясёлак”, перабіранак, закладанак. Пераўтварэнне традыцыйнай посцілкі ў дыван, яе роля ў аздабленні сялянскага інтэр’еру. Дывановыя кампазіцыі посцілак. Посцілкі ў сучасным жыцці.

Для сучасных пасцілак выкарыстоўваюць пафарбаваныя ў розныя колеры воўну, шарсцяныя і баваўняныя пакупныя ніткі, мулінэ, штучныя акрыл і нітрон. Дзякуючы ўжыванню пераборных тэхнік ручнога ткацтва, запазычанню ўзораў (друкаваныя крыніцы, фабрычныя тканіны і інш.), значна пашырыліся выяўленчыя магчымасці народнага ткацтва. Некаторыя тыпы посцілак, напрыклад, “радугі” – ўзоры ручнікоў мігрыруюць па ўсёй Беларусі.

З сярэдзіны XX ст. ў сялянскім інтэр’еры пачала дамінаваць каляровая вышыўка. Фіранкі, накутнікі, настольнікі, падзоры, вышываныя рознакаляровымі кветкамі, пераўтваралі вясковыя хаты ў падабенства райскага саду.

Страта рэгіянальных і лакальных адметнасцей – адна з рыс развіцця сучаснага народнага мастацтва на Беларусі.

6. Мужчынскія рамёствы: дрэвапрацоўка, ганчарства.

Жыллё, прадметы хатняга начыння, посуд традыцыйна ствараліся мужчынскімі рукамі. Матэрыялы давала навакольнае асяроддзе.

Беларусь знаходзіцца ў лясістай паласе Еўропы, і таму *мастацкая працоўка дрэва* здавён займала вядучае месца сярод іншых відаў народных рамёстваў. Дрэва выкарыстоўвалася для пабудовы жылля, вырабу мэблі, прылад працы, транспартных сродкаў, посуду. Дрэва сяклі, пілавалі, дзяўбалі, тачылі, стругалі, свідравалі. Драўляныя вырабы аздаблялі рознымі відамі разьбы, распісам, інкрустацыяй.

Ліштвы, зааморфныя вільчакі на стрэхах і выявы грамнічных стрэлаў, салярная сімволіка шалёваных аздоб франтонаў (шчытоў) сялянскіх хат. Сялянскія вырабы з дрэва ўражваюць манументальнасцю, выдатным

выяўленнем натуральнасці матэрыялу. Яны падпарадкаваны архаічнай стылістыцы, іх формы адлюстроўваюць старажытныя вераванні і ўяўленні.

Найбольш выразны прыклад – вырабленыя ў даўбана-разьбяной тэхніцы драўляныя чарпакі і карцы. Некаторыя з іх захавалі першапачатковую форму бярозавай нарасці і нязначна апрацаваны рукой чалавека. Яны вызначаюцца непаўторнай прыроднай скульптурнасцю формаў. Драўляныя чарпакі былі незаменныя ў сялянскім побыце: імі веялі зерне, мералі муку, з іх елі і пілі, паілі свойскую жывёліну, вычэрпвалі ваду з лодкі.

Маленькія чарпачкі-карцы ўжывалі падчас рытуалаў выселля і памінання продкаў. Яны ўражваюць разнастайнасцю скульптурных форм. Іх ручкі нагадваюць галаву качкі, пеўня, каня ці інш. Згодна са старажытнымі вераваннямі, некаторыя свойскія жывёлы і птушкі валодалі магічнай сілай адганяць злых духаў. Таму можна меркаваць пра вельмі старажытнае паходжанне гэтых рэчаў, якія ўвасобілі ў выяўленчыя формы старажытную магію. Такія рэчы беларусы захоўвалі ў сваім ужытку і выраблялі да пачатку XX ст.

Архаічная скульптурная выразнасць вызначае і іншыя ўжытковыя рэчы селяніна з дрэва – ступы і ступкі, начоўкі, сальнічкі, бандарныя вырабы. На Беларусі арнамантам упрыгожваліся пераважна тыя драўляныя вырабы, якія былі звязаны з жаночай працай – прадзеннем і ткацтвам. Карані гэтай традыцыі маюць агульнаславянскае паходжанне. Разьбяныя ўзоры на прасніцах адлюстроўваюць старажытныя касмаганічныя ўяўленні, ім уласціва салярная сімволіка.

Прасніцы з Камянецкага раёна Брэсцкай вобл. (трохгранна-выемчатая разьба, размалёўка). Разьбяныя валькі для прасавання палатна і бялізны, ткацкія чаўнакі, цуркі – палачкі для звязвання снапоў пад час жніва.

Народная драўляная скульптура. Укрыжаванне Хрыста на раскрыстных крыжах, вобразы Засмучанага Хрыста, Хрыста перад Пілатам, Юрыя Пераможцы, апосталаў і інш. у касцёлах, царквах – ўзоры народнага выяўленчага мастацтва, якім уласціва моцная наўна-рэалістычная інтэрпрэтацыя рэлігійнай іканаграфіі.

Сучасныя майстры-разьбяры: Мікалай Тарасюк (в. Стойлы Пружанскі раён Брэсцкай вобл.), Іван супрунчык (в. Цераблічы Столінскі раён Брэсцкая вобл.)

Ганчарства – старажытнае рамяство. Дасканаласць форм ганчарнага посуду, значная разнастайнасць яго асартыменту – вынік шматвяковай гісторыі развіцця мастацтва керамікі на тэрыторыі Беларусі. Местачковыя і сялянскія ганчарныя промыслы. Патомны характар ганчарнага рамяства. Захаванасць традыцыйных асяродкаў ганчарнай вытворчасці на Беларусі да сярэдзіны XX ст.

Традыцыйны асартымент ганчарных вырабаў. Посуд для малака: збанок, гарлач, гладыш; для прыгатавання і ўжывання ежы: гаршчок, патэльня, макітра, міска, кубак; для пераноскі ежы: спарыш, трайчатка; для захавання прадуктаў харчавання: слоік, гляк.

Віды традыцыйнага беларускага ганчарнага посуду па спосабах тэхналагічна-мастацкай апрацоўкі: кераміка гартаваная (рабая, абварная), чорназадымленая і чорнаглянцавая, паліваная, белагліняная з роспісам ангобам.

Цэнтры вытворчасці: в. Гарадная Столінскага раёна Брэсцкай вобл., Пружаны, Ружаны, Поразава ў Гродзенскай вобл, Ракаў і Івянец у Мінскай вобл. Гісторыя і сучасны стан ганчарных промыслаў.

Гліняная цацка. Увасабленне старажытнаславянскіх вобразаў у гліняных цацках-свістульках: качкі, птушкі, коні, коннікі. Хатні характар вытворчасці глінянай цацкі на Беларусі ў адрозненне ад цацачных промыслаў Расіі і інш. краін. Цацкі А. Данілевіча з Ракава, З. Жылінскага з Ружан.

7. Народны роспіс па дрэве, тканіне.

Найбольш старажытны від народнага роспісу – *роспіс яек-пісанак*. Васкаваная тэхніка роспісу пры дапамозе пісака, шпількі. Спалучэнне язычніцкай і хрысціянскай сімволікі пісанкі. Сучасныя пісанкі Гродзеншчыны.

Роспіс па дрэве. Росквіт гэтага віду народнага мастацтва ў Заходнім Палессі ў 30–60-я гады ХХ ст. Сувязь роспісу з куфровым промыслам. Спалучэнне тэхнікі фляндроўкі і размалёўкі. Цэнтры вытворчасці маляваных куфраў. Агоўская размалёўка (куфравы промысел в. Агова Іванаўскага раёна Брэсцкай вобл.) Размалёўка куфраў у вёсках Крамно Драгічынскага раёна і Мокрая Дубрава Пінскага раёна Брэсцкай вобл. Заняпад промыслаў і яго прычыны.

Маляваныя дываны – адметная з’ява сучаснага народнага мастацтва Беларусі. Росквіт промыслу ў 30–60-я гады ў заходніх раёнах Віцебшчыны і Міншчыны. Маляваныя дываны Язэпа Драздовіча і ўплыў творчасці мастака на развіццё гэтага віду народнага мастацтва. Раслінна-кветкавыя матывы роспісу, дывановыя кампазіцыі. Адлюстраванне вобразаў роднай прыроды і архетыпу рая. Сялянская прага да хараства як адна з прычын пашырэння промыслу ў пасляваенныя гады.

Творчасць майстрыхі са Случчыны Алены Кіш. Маляваныя дываны Алены Багаткевіч, Фёдара Сухавілы з Віцебшчыны.

8. Беларускае мастацкае саломка (саломапляценне і аплікацыя саломкай)

Традыцыі сялянскага мастацтва саломаяпляцення: саламяныя ёмістасці ў тэхніцы спіральнага пляцення (кузубы, каробкі, севенькі, гарнцы), капелюшы. Абрадавая саламяная пластыка: лялькі, птушкі, выявы маладой і маладога пры караваі, коні, козлікі. Саламяныя “павукі”. Аграрная сімволіка саломы. Увасабленне ідэі ўрадлівасці ў абрадавых вырабах.

Саламяныя іканастанныя брамы з цэркваў у вёсках Вавулічы Драгічынскага раёна і Лемяшэвічы Пінскага раёна Брэсцкай вобл. – шэдэўры беларускага саломаяпляцення канца ХVIII – пачатку ХІХ ст. Працяг даўніх традыцый пляцення ў саламяных шкатулках.

Росквіт сучаснага саломаяпляцення з канца 60-х гадоў ХХ ст. Творчасць “патрыярха беларускай саломкі” Веры Гаўрылюк. Узбагачэнне традыцый

народнага саломапляцення ў творчасці Таісы Агафоненкі, Ларысы Лось, Лідзіі Главацкай. Дэкаратыўная анімалістычная пластыка станковага прызначэння (лялькі, птушкі, коні і інш. вобразы жывёльнага свету) – адметнасць сучаснай беларускай саломкі. Папулярнасць гэтага віду мастацкага рамяства ў 90-я гады ХХ ст. Беларуская саломка – сімвал росквіту сучаснага народнага мастацтва ў нашай краіне.

9. Заканчэнне

У сучасным народным мастацтве на Беларусі адбываюцца досыць складаныя працэсы. Паскорылася страта аўтэнтчных форм яго існавання. Хутка адбываецца працэс сцірання рэгіянальных і лакальных адметнасцей у народнай дэкаратыўна-ўжытковай творчасці. У той жа час назіраецца пашырэнне новых прыёмаў, тэхнік, кампазіцый у сучаснай сялянскай вышыўцы, ткацтве, карункапляценні.

Народнае мастацтва ўсё больш набывае гарадскі характар у выніку імкнення людзей да спасціжэння вытокаў нацыянальных мастацкіх традыцый, засваення прыёмаў ручных рамёстваў, камерцыялізацыі заняткаў відамі традыцыйных рамёстваў. Дзейнасць Дамоў рамёстваў. Саюз майстроў народнай творчасці Беларусі.

Літаратура

1. Кацар, М.С. Беларускі арнамент: ткацтва, вышыўка / М.С. Кацар ; пер. з рус., літ. апрац. і навук. рэд. Я.М. Сахуты ; фота М.С. Кацара [і інш.]. – 2-е выд. – Мінск: Беларус. энцыкл. імя П. Броўкі, 2009. – 223 с.: іл.
2. Лабачэўская, В.А. Зберагаючы самабытнасць: з гісторыі народнага мастацтва і промыслаў Беларусі / В.А. Лабачэўская. – Мінск: Беларус. навука, 1998. – 376 с.
3. Лабачэўская, В.А. Повазь часоў – беларускі ручнік / В.А. Лабачэўская. – [2-е выд., перапрац. і дап.]. – Мінск: Беларусь, 2009. – 298 с.
4. Раманюк, М.Ф. Беларускае народнае адзенне: альбом / М.Ф. Раманюк. – Мінск: Беларусь, 1981. – [б/с.]
5. Сахута, Я.М. Народнае мастацтва Беларусі / Я.М. Сахута. – Мінск: Беларус. энцыкл., 1997. – 288 с.
6. Этнаграфія Беларусі: энцыкл. / [рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) і інш.]. – Мінск: БелСЭ, 1989. – 575 с.: іл.